

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความรู้อันมีค่าของไทยมีความสำคัญต่อการเลี้ยงช้างมาตั้งแต่สมัยโบราณ คนที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับช้างมีค่าเล่าว่าจำเป็นต้องผ่านระเบียบข้อบังคับและอันดับชั้นยากยิ่งเรียกว่าคนที่ทำงานอื่น ๆ อาชีพเลี้ยงช้างเป็นอาชีพประจำตระกูล หน้าที่ดูแลช้างหลวงจึงเป็นหน้าที่ของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ที่มีอำนาจวาสนาเป็นที่โปรดปรานและไว้พระทัยของพระเจ้าแผ่นดินตลอดมา และผู้ที่มีความผิดหากอยู่ในข่ายพระราชทานอภัยโทษก็มักจะถูกส่งให้ไปเป็นตะพุ่นหญ้าช้างอยู่เสมอ (ณัฐกานต์ ลิ่มสถาพร. 2537 : 35-36)

ประเทศไทยเข้าสู่ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงประเทศเพื่อพัฒนาตนเองขึ้นมาในช่วงที่ประเทศมหาอำนาจเข้ามามีอิทธิพลในภูมิภาคต่อเนื่องมาจนถึงสมัยปัจจุบันทำให้ประเทศไทยต้องตัดไม้ทำลายป่ามากมาย ช้างและความรู้อันมีค่าก็เปลี่ยนจากหน้าที่จับช้างรับใช้ราชการมาเป็นการจับช้างและฝึกช้างเพื่อลากซุง เพื่อนำเงินรายได้มาพัฒนาประเทศและนำพื้นที่มาพัฒนาเป็นแหล่งเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ให้แก่ประชาชนที่เพิ่มขึ้น ทำให้ช้างต้องสูญเสียแหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหาร ขณะเดียวกันการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในประเทศก็ทำให้ความต้องการแรงงานช้างในอดีตค่อย ๆ หดหายไป ทำให้ช้างที่เคยใกล้ชิดกับชีวิตของคนไทยกลายเป็นสิ่งไกลตัว เมื่อทุก ๆ คนสร้างฐานะทางครอบครัว ช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาช้างและผู้เลี้ยงช้างจึงต้องปรับตัวคืนรนเอาชีวิตรอดในยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเพียงลำพังจนปรากฏเป็นข่าวโศกนาฏกรรมให้พบเห็นอยู่เนือง ๆ (กิตติยา สวัสดิผล. 2545 : 116) เมื่อสภาพทางสังคม เศรษฐกิจเปลี่ยนไปวิถีชีวิตของความรู้อันมีค่าต้องผันตนเองเพื่อให้มีอาชีพอื่นบ้างก็ปล่อยช้างเข้าป่า ย้อนกลับไปดูประวัติศาสตร์ของชนกลุ่มนี้ก็จะแสดงว่า พวกความรู้อันมีค่าดำรงชีวิตอยู่ได้ก็ด้วยการคล้องช้างป่าไปขาย และวัฒนธรรมการคล้องช้างของกลุ่มก็ได้สืบทอดส่งสมกันมานานนับศตวรรษ ก่อนที่จะสิ้นสุดลงด้วยเหตุผลทางการเมืองในราวปี พ.ศ. 2500 (สมหมาย ชินนาค. 2541 : 125) ดังเช่น ชาวภูบ้านตากกลาง การแบ่งมรดกมักจะมีหลักเกณฑ์ว่าถ้ามีช้างหลายเชือก พ่อแม่ก็จะแบ่งให้กับลูกทุก ๆ คน แต่ถ้ามีไม่ครบกับจำนวนลูก ๆ การแบ่งมรดกก็จะอยู่ในลักษณะกรรมสิทธิ์ร่วมของลูก ๆ โดยไม่แยกว่าเป็นลูกสาวหรือลูกชายตัวอย่างเช่น มีช้าง 2 เชือกแต่มีลูก 6 คน การแบ่งมรดกก็จะเห็นว่าช้าง 1 เชือกต่อลูก 3 คนและลูก ๆ ก็จะแสวงหาประโยชน์จากช้างเชือกนั้น ๆ ร่วมกันโดยอาจจะผลัดกันนำไปเลี้ยงดูและหาผลประโยชน์คนละ 1 ปีหรือเลี้ยงดูและหาผลประโยชน์ร่วมกันได้ การหาประโยชน์จากช้างที่เป็นมรดกของตระกูลนั้น ในสมัยก่อนก็คือการใช้เป็นช้างต่อสำหรับไปคล้องช้าง

ป่า แต่ปัจจุบันจะเป็นการพาช้างออกไปหารายได้ต่างถิ่นหรือ ที่เรียกกันว่า “การพาช้างไปเที่ยว” นั่นเอง ดังนั้นเราจะแสดงว่าโดยมากแล้ว บรรดาคนที่ร่วมคณะพาช้างไปเที่ยวนี้คือพี่น้องกัน และทุกคนต่างก็มีสิทธิ์ในตัวช้างเท่า ๆ กัน (สมหมาย ชินนาค . 2541 : 142)

เมื่อมีการประกาศยกเลิกการสัมปทานป่าไม้ครั้งที่ 2 ปี พ.ศ. 2530 วิถีชีวิตของควาญช้างก็เปลี่ยนไปจากอุตสาหกรรมป่าไม้เลี้ยงช้างลากซุงอยู่ในป่าต้องมาสู่อาชีพใหม่ คือเปลี่ยนอาชีพพาช้างให้กับกลุ่มผู้ประสงค์จะเลี้ยงช้างดังจะเห็นว่าช่วงปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมาช้างจะถูกขายลงมาในพื้นที่อีสานจำนวนมากเพื่อเข้าสู่หนทางช้างเร่ร่อนและกิจกรรมการท่องเที่ยว บริการนักท่องเที่ยวที่ช้างชมธรรมชาติ ชมเมือง ชมทะเล เกิดปางช้างตามแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น วิถีชีวิตของควาญช้างก็เปลี่ยนไปตามภาวะเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ปัญหาวิถีชีวิตของควาญช้างระหว่างครอบครัวกับช้าง ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีเมื่อย้ายถิ่นที่อยู่ไปตามสถานที่ทำงาน ปางช้างทั่วประเทศและกลุ่มผู้เลี้ยงช้างเร่ร่อน

ควาญช้างเร่ร่อนจะได้รับการต่อต้านจากคนในเมือง รวมทั้งถูกจับตามองจากผู้คนในสังคมเมือง ในบางครั้งก็จะถูกพูดจาถากถางดูหมิ่นว่ากล่าว แสดงออกทางสีหน้าถึงความไม่พอใจ ซึ่งจากการแสดงออกดังกล่าว ส่งผลให้ควาญช้างส่วนมาก พยายามที่จะไม่พูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลกับผู้สนใจ เมื่อเห็นช้างมาเดินในเมือง ทั้งนี้เนื่องจากควาญช้างเกิดความไม่ไว้วางใจ สภาพการออกมาเดินเร่ร่อนของกลุ่มช้างเลี้ยงยังคงเป็นปัญหาที่ไม่มีหน่วยงานใดออกมารับผิดชอบอย่างเต็มตัว ทำให้เกิดความคลุมเครือในเรื่องข้อมูลข่าวสาร (กังสาด กนกหงส์ . 2544 : 123) ในปัจจุบันคนเลี้ยงช้างมักแก้ปัญหาการไม่มีงานทำของตนโดยนำช้างไปทำงานประเภทต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้เจ้าของช้างมีรายได้ดี แต่ช้างก็ต้องทำงานหนักดังเช่นเป็นข่าวอยู่บ่อยครั้งในขณะนี้อาจมีความจำเป็นต้องให้ช้างทำงานเพื่อหารายได้ กรณีที่น่าเป็นห่วงคือ คนเลี้ยงช้างที่ต้องยืมเงินจากแหล่งเงินกู้ต่าง ๆ เพื่อจะมาซื้อช้างในราคา 100,000 - 200,000 บาท ฉะนั้นคนเลี้ยงช้างที่ต้องกู้เงินมาเพื่อจะซื้อช้างมาเลี้ยง เมื่อนำช้างมาเร่ร่อนทำให้ควาญช้างต้องเร่ร่อนจนในที่สุดควาญช้างก็ปรับเปลี่ยนมาทำงานที่ปางช้างเพื่อบริการนักท่องเที่ยว (สิริมา เจริญภัทรเกษข . 2542 : 21)

ควาญช้างในวังช้างอยุธยา แล เพนียด จำนวน 70 คนก่อน มาปฏิบัติงานในที่นี้ส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเลี้ยงช้างเร่ร่อน ไปยังสถานที่ต่าง ๆ มีรายได้ไม่แน่นอน จึงหันเหมาอยู่ในวังช้างอยุธยา แล เพนียด โดยมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่และ การปฏิบัติงาน มีรายได้ที่แน่นอน และมีที่พักอาศัย จึงเป็นหลักแหล่ง ส่งผลต่อวิถีชีวิตของควาญในวังช้างอยุธยา แล เพนียด มีสภาพที่เปลี่ยนแปลง ไปจากเดิม จากปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของควาญช้าง จึงทำให้

ผู้วิจัยเห็นความสำคัญที่จะต้องศึกษาวิถีชีวิตของควาญช้างในวังช้างอยุธยา แล เพนียด เพื่อเป็น
ข้อมูลในการปรับปรุงและพัฒนาวิถีชีวิตของควาญช้าง ให้มีคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของควาญช้างในวังช้างอยุธยา แล เพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษาปัญหาวิถีชีวิตของควาญช้างในวังช้างอยุธยา แล เพนียด จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา

ความสำคัญของการวิจัย

ควาญช้างเป็นอาชีพที่มีความสำคัญต่อช้างบ้านและวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับช้างมีมาช้านาน เป็นอาชีพหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัว และเศรษฐกิจของประเทศไทยซึ่งอดีตนั้นควาญช้างได้เลี้ยงช้างลากซุงอยู่ในป่า เมื่อรัฐบาลปิดสัมปทานป่าไม้ อาชีพควาญช้างก็เปลี่ยนไปต้องนำช้างออกมาเร่ร่อนไปในสถานที่ต่าง ๆ ก่อให้เกิดปัญหานานัปการ มีผลต่อการดำเนินชีวิตของควาญช้าง สภาพความเป็นอยู่และการปฏิบัติงาน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและประเพณีเปลี่ยนไปจากเดิมและเมื่อมีธุรกิจการให้บริการกับนักท่องเที่ยวตามปางช้างต่าง ๆ ขยายตัว ควาญช้างจึงหันเห มาดำเนินชีวิตประกอบอาชีพเป็นควาญช้างอยู่ในปางช้างให้บริการกับนักท่องเที่ยว การรู้วิถีชีวิตของควาญช้างว่ามี สภาพความเป็นอยู่ และปฏิบัติงาน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรมและประเพณีของควาญช้างในปางช้าง จึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะถ้าทราบวิถีชีวิตของควาญช้าง ก็สามารถ หาแนวทางปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินชีวิตของควาญช้างต่อไป

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้ พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ วังช้างอยุธยา แล เพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีระยะเวลาการศึกษา 15 พฤษภาคม - 15 มิถุนายน 2550

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

2.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ควาญช้างในวังช้างอยุธยา แล เพนียด จำนวน 70 คน

2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ควาญช้างในวังช้างอยุธยา แล เพนียด จำนวน 50 คน การสุ่มแบบเจาะจงโดยแบ่งเป็นการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจำนวน 44 คนและการสนทนากลุ่ม จำนวน 6 คน

3. ตัวแปรที่ศึกษา

3.1 วิถีชีวิตของควาญช้างในวังช้างอยุธยา แล เพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3.2 ปัญหาวิถีชีวิตของควาญช้างในวังช้างอยุธยา แล เพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาวิถีชีวิตของควาญช้างในวังช้างอยุธยา แล เพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิต (สุนันพิชานา แสนประเสริฐ. 2540 : 20) แนวคิดและทฤษฎี การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2536 : 19-24) และงานวิจัยเรื่องการศึกษาสถานภาพควาญและช้างเลี้ยงศึกษาเฉพาะกรณี ควาญและช้างเลี้ยงที่เป็นสมาชิกของมูลนิธิช้างแห่งประเทศไทย (กังสดาล กนกหงษ์. 2544 : 35-40) งานวิจัยพฤติกรรมของควาญช้าง (วราภรณ์ กอบฝัน. 2544 : 51-67) มากำหนด นำมาสังเคราะห์บูรณาการ ดังภาพประกอบ 1

1. วิถีชีวิตของควาญช้างในวังช้างอยุธยา แล เพนียด ประกอบด้วย
 - 1.1 ด้านสภาพความเป็นอยู่และการปฏิบัติงาน
 - 1.2 ด้านเศรษฐกิจ
 - 1.3 ด้านสังคม
 - 1.4 ด้านวัฒนธรรมและประเพณี
2. ปัญหาวิถีชีวิตของควาญช้างในวังช้างอยุธยา แล เพนียด ประกอบด้วย
 - 2.1 ด้านสภาพความเป็นอยู่และการปฏิบัติงาน
 - 2.2 ด้านเศรษฐกิจ
 - 2.3 ด้านสังคม
 - 2.4 ด้านวัฒนธรรมและประเพณี

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ควาญช้าง หมายถึง ผู้ที่มีหน้าที่ในการดูแลและเลี้ยงช้าง สามารถขึ้นนั่งคอบังคับใช้ช้างปฏิบัติตามคำสั่งได้

2. วิธีชีวิตของควาญช้าง หมายถึง แบบแผนกิจกรรมการดำเนินชีวิตของควาญช้าง ที่เกี่ยวข้องกับด้านสภาพความเป็นอยู่และการปฏิบัติงาน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้าน วัฒนธรรมและประเพณี

2.1 สภาพความเป็นอยู่และการปฏิบัติงาน หมายถึง สถานที่พักอาศัย การ ดำรงชีวิตและหน้าที่รับผิดชอบ

2.2 ด้านเศรษฐกิจ หมายถึง จำนวนรายได้ต่อเดือน รายได้พิเศษ ความ เพียงพอของรายได้ การเก็บออม การมีหนี้สิน ตลอดจนการใช้จ่าย

2.3 ด้านสังคม หมายถึง การมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ความ ผูกพัน ความรัก ความเอื้ออาทร ความสัมพันธ์ของควาญช้างต่อครอบครัว ญาติที่ นื่อง เพื่อนร่วมงาน ผู้บริหารวังช้างอยุธยา คนในชุมชนและ ช้าง

2.4 ด้านวัฒนธรรมและประเพณี หมายถึง ความเชื่อเกี่ยวกับ งานบวช งานแต่ง งานตาย งานสำคัญทางศาสนา งานช้างสุรินทร์ การเช่นไหว้ปะกำ

3. ปัญหาวิถีชีวิตของควาญช้าง หมายถึง สิ่งที่เป็นอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิต ของควาญช้างที่เกี่ยวข้องกับด้านสภาพความเป็นอยู่และการปฏิบัติงาน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านวัฒนธรรมและประเพณี

3.1 ปัญหาสภาพความเป็นอยู่และการปฏิบัติงาน หมายถึง สิ่งที่เป็นอุปสรรคที่ เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิตของควาญช้างที่เกี่ยวกับสถานที่พักอาศัย การดำรงชีวิตและหน้าที่ รับผิดชอบ

3.2 ปัญหาด้านเศรษฐกิจ หมายถึง สิ่งที่เป็นอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการ ดำเนินชีวิตของควาญช้างที่เกี่ยวกับจำนวนรายได้ต่อเดือน รายได้พิเศษ ความเพียงพอของรายได้ การเก็บออม การมีหนี้สิน ตลอดจนการใช้จ่าย

3.3 ปัญหาด้านสังคม หมายถึง สิ่งที่เป็นอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการดำเนิน ชีวิตของควาญช้างที่เกี่ยวกับการมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ความผูกพัน ความ รัก ความเอื้ออาทร ความสัมพันธ์ของควาญช้างต่อครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนร่วมงาน ผู้บริหาร วังช้างอยุธยา ฯ คนในชุมชนและช้าง

3.4 ปัญหาด้านวัฒนธรรมและประเพณี หมายถึง สิ่งที่เป็นอุปสรรคที่เกิดขึ้น จากการเดินทางของควาญช้างที่เกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับ งานบวช งานแต่ง งานตาย งาน สำคัญทางศาสนา งานช้างสุรินทร์ การเช่นไหว้ปะกำ

4. วังช้างอยุธยา แล เพนียด หมายถึง สถานประกอบกิจกรรมบริการนักท่องเที่ยวนั่งช้างชมโบราณสถานในเขตอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ถนนป่าโทน ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และที่เลี้ยงช้างอยู่บริเวณเพนียด

5. หมู่บ้านช้างเพนียดหลวง หมายถึง ที่พักอาศัยของควาญช้างและที่ดูแลช้าง ตั้งอยู่ที่ 74/1 หมู่ที่ 3 ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตของควาญช้างในวังช้างอยุธยา แล เพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพื่อนำไปสู่สภาพเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยว

2. เป็นข้อมูลในการวางแผนปรับปรุงพัฒนาสภาพวิถีชีวิตและปัญหาควาญช้าง ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น